

Σελ. 2. Μαζο...
Κυβερ...
...
... 1906
...
...

3204

ΜΕΛΕΤΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΣΥΜΗΣ.

Α'.

Ἡ Σύμη καὶ τὸ φρούριον τῆς Σύμης ἐπὶ τῶν Ἰπποτῶν
τῆς Ῥόδου.

§ 1. Εἰς διαφόρους θέσεις τῆς νήσου Σύμης παρατηροῦνται ἐρείπια ἀρχαίων κτιρίων, καὶ δὴ καὶ φρουρίων, τεκμήρια ἀρχαιοτάτων συνοικισμῶν ἤτοι δήμων.

Τῶν συνοικισμῶν τούτων, ὡς ἐξάγεται ἐξ ἐπιτοπίων παρατηρήσεων, ἄλλοι μὲν ἐγκατελείφθησαν προφανῶς, κατὰ τοὺς Ῥωμαίκοις χρόνους, ὡς τὸ Δαφνί, ἡ Τσαγκριά, ἡ Λιγὴ, τὸ Ξίσος, τὸ Τολί καὶ εἰ τις ἄλλος· ἄλλοι δὲ διελύθησαν κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς ἢ τοὺς μεσαιωνικοὺς ἐν γένει χρόνους, ἀλλὰ πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ἰπποτῶν τῆς Ῥόδου καταλήψεως τῆς νήσου, ὡς ὁ Νημποριός, τὸ Πέδι καὶ εἴτις ἄλλος.

Οὕτω οἱ κάτοικοι τῶν ἄνω συνοικισμῶν, ἂν μὴ ὑπέκυψαν εἰς οἰασθή-
τινας καταστροφάς, μετώκησαν πιθανώτατα ἀλληλοδιαδόχως καὶ περιο-
ρίσθησαν εἰς τὸν κυριώτατον συνοικισμόν, ὅστις ἀπετέλει ἀνεκάθεν τὴν
μόνην ὁμώνυμον τῇ νήσῳ πόλιν, ἣτις εἶναι καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη, κειμένη εἰς
τὸ βορειοανατολικὸν μέρος τῆς νήσου παρά τὸν λιμένα Αἰγιαλόν, ἐν θέσει
τῇ προσφορωτέρα τῶν τῆς νήσου πρὸς κατοικισμόν πόλεως κατὰ τοὺς
προϊστορικοὺς χρόνους, καθ' οὓς τὸ μᾶλλον ἀπαραίτητον καὶ ἀναγκαιότα-
τον πάσῃ πόλει ἦν θέσις ἀρμοδία, ὅπως ἐπ' αὐτῆς κτισθῇ ἄκρα ἢ ἀκρό-
πολις. Ὡστε ὀρθότατα θὰ ἔλεγέ τις ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους οἱ οἰκι-
σταὶ ἐκτιζον τὰς πόλεις πλησίον λόφων ἢ ὑψωμάτων καταλλήλων δι'
ἀκρόπολιν, ἀδιαφοροῦντες ἂν αἱ τοιαῦται θέσεις ἐστεροῦντο καθ' ὀλοκληρίαν
ἄλλων σπουδαίων προσόντων, ὡς π. χ. ὕδατος κλ. Καὶ τῶντι, ὅπως παρα-
τηρεῖται καὶ εἰς ἄλλας ἀρχαίας πόλεις, οὕτω καὶ ἐν Σύμῃ, χάριν τοῦ συν-

δυναμίου τῶν θέσεων τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ πλησίον λιμένος Αἰγιαλοῦ, ἐκτίσθη παρ' αὐτὴν ἡ ὁμώνυμος τῇ νήσῳ πόλις, καίτοι τοῦ παρ' αὐτὴν ἐδάφους στερουμένου παντελῶς ποτίμου ὕδατος, οὕτινος ἄλλαι θέσεις ἐν Σύμῃ καὶ δὴ παράλιοι δὲν στεροῦνται· ἀλλὰ δὲν προὔτιμήθησαν, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχον παρ' αὐτάς καὶ ὑψώματα, ὡς τὸ τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ δὲν πρόκειται περὶ τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως τῆς νήσου Σύμης, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀκροπόλεως ταύτης ὡς φρουρίου κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἰπποτῶν τῆς Ῥόδου.

§ 2. Ἀφοῦ οἱ Ἰππῶται τῆς Ἱερουσαλήμ Ἰωαννίται ἢ Νοσοκόμοι, ἀπολέσαντες τὰς προτέρας δορυκτησίας αὐτῶν καὶ νέας ζητοῦντες ἔστρεψαν τὰς βλέψεις αὐτῶν εὐθὺ πρὸς τὴν νήσον τοῦ Ἥλιου, τὴν καλὴν Ῥόδον, καὶ ἐκυρίευσαν αὐτὴν ἐν ἔτει 1309¹⁾, κατορθώσαντες πρότερον νὰ πείσωσι τὴν ἑαυτῶν συνειδήσιν ὅτι ἀπέκτησαν πλῆρες πρὸς τοῦτο δικαίωμα²⁾, ἐπόμενον ἦτο ὅτι καὶ αἱ παρὰ τὴν Ῥόδον μικραὶ νῆσοι, αἵτινες πᾶσαι σχεδὸν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἠκολούθησαν μονονουχί ἀπαρεγκλίτως τὰς τύχας τῆς Ῥόδου, ἤθελον ὑποταγῇ θάττον ἢ βράδιον εἰς τοὺς νέους ἰσχυροὺς κατακτητὰς τῆς μεγαλονήσου, καθόσον οἱ κάτοικοι αὐτῶν οὔτε δυνάμεις εἶχον οὔτε ὄρεξιν, ὅπως ἀντιταχθῶσι κατὰ τῶν Ἰπποτῶν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς μητροπόλεως αὐτῶν.

Ὅθεν καὶ ἡ Σύμη καὶ αἱ πλησιαίτεραι ἄλλαι νῆσοι, Χάλκη, Τήλος (ἢ Ἐπισκοπή) καὶ Νίσυρος, ἀμέσως ἐν ἔτει 1309 προσηρτήθησαν εἰς τὸ νέον κράτος τῶν Ἰπποτῶν τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅπως συμμερισθῶσι μοιραίως τὸν οὕτως εἰπεῖν βίον καὶ τὰς τύχας τῆς μητροπόλεως αὐτῶν³⁾.

Ἐν τούτοις θεωροῦμεν ἄξιον ἐξετάσεως τὸν τρόπον, δι' οὗ αἱ διαληφθεῖσαι μικραὶ νῆσοι, καὶ μάλιστα ἡ Σύμη, προσηρτήθησαν εἰς τὸ νέον κράτος τῶν Ἰπποτῶν τῆς Ἱερουσαλήμ ἢ Νοσοκόμων, οἵτινες σὺν τῇ μετα-

1) Κατὰ τινὰς ἱστορικούς, οἳς ἠκολούθησε καὶ ὁ Κ. Παπαρηγοπούλος (Ἱστορία τοῦ Ἑλλ. ἔθνους, τόμ. Ε', σελ. 169), οἱ Ἰππῶται κατέλαβον τὴν Ῥόδον τῷ 1310, τοῦθ' ὅπερ δὲν φαίνεται ὀρθόν.

2) Ἡ νῆσος Ῥόδος ὑπὸ Edouard Biliotti καὶ Abbé Cottre, μεταφρασεῖσα ὑπὸ Μ. Μαλλιαράκη καὶ Σ. Καραβοκυροῦ, ἐν Ῥόδῳ 1881, τόμ. Α', σ. 148.

3) Lacroix, *Pea de la Grèce*, σ. 149. — Κατὰ τοὺς γράψαντας τὴν Ἱστορίαν τῆς Ῥόδου Ed. Biliotti καὶ Abbé Cottre (ἐνθα ἄνωτέρω τ. Α', σελ. 152) οἱ Ἰππῶται ἐπωφελήθησαν τῆς ἡσυχίας τῆς ἀκολουθῶσης (μετὰ τὴν κατάληψιν δηλονότι τῆς Ῥόδου) ἀπῆλθον ἵνα ὑποτάξωσιν εἰς διάστημα τεσσάρων ἐτῶν τὰς νήσους Χαλκίαν, Σύμην, Νίσυρον ἢ (γραπτέον καὶ) Ἐπισκοπήν, καὶ νὰ ἀποσπάσωσιν ἀπὸ τοῦ Δελκάβου (Del Cavo) τὴν Κῶν, Λέρον καὶ Κάλυμνον, θέσεις σπουδαιοτάτας πρὸς ἀποτροπὴν πάσης ἀποπειράς. Καίτοι οἱ συντάκται δὲν σημειοῦσι τὰς πηγὰς, ὅθεν ἠντήθησαν τὰ ἄνωτέρω, φρονοῦμεν ὅμως ὅτι τὸ διάστημα τῶν τεσσάρων ἐτῶν ἀπῆλθη διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κῶ καὶ τῶν πέραν αὐτῆς δύο ἄλλων νήσων, αἵτινες ἄλλως τε καὶ πρότερον δὲν ὑπήγοντο εἰς τὴν Ῥόδον (παράβ. Lacroix ἐνθα ἄνωτέρω σελ. 149).

λαγῇ τοῦ παλαιοῦ κράτους αὐτῶν ἀντὶ νέου κελύφους μετήλλαξαν καὶ τὴν ἑαυτῶν ἐπωνυμίαν, γνωριζόμενοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1309 ὡς Ἰππῶται τῆς Ῥόδου¹⁾, ὅπως κατόπιν, ἀπολέσαντες καὶ τὴν Ῥόδον, μετωνομάσθησαν Ἰππῶται τῆς Μελίτης ἀπὸ τοῦ τελευταίου κελύφους αὐτῶν, εἰς ὃ ἐξώθησαν αὐτοὺς οἱ Ὀθωμανοί, ἀλλ' ὅπερ δὲν ἐπόρισεν αὐτοῖς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἄλλως τε γενναίου καὶ εὐγενοῦς αὐτῶν τάγματος, ἦν ἐπεδίωκον. Τοσοῦτω δὲ μᾶλλον ἐνδιαφέρει ἡ διαληφθεῖσα ἐξετάσις, ὅσῳ ἐξ αὐτῆς διδεται ἀφορμὴ νὰ εἰκάσωμεν καὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῶν νήσων πρὸ τῆς προσαρτήσεως καὶ μετὰ τὴν προσάρτησιν αὐτῶν εἰς τὸ κράτος τῶν Ἰπποτῶν τῆς Ῥόδου.

Καὶ εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι ἄνευ ναυμαχιῶν καὶ μαχῶν καὶ ἄνευ πολιορκιῶν συνέβη δυσὶν θάτερον, ἢ δηλονότι ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἰπποτῶν ἐν Ῥόδῳ προσῆλθον αὐθόρμητοι οἱ κάτοικοι τῆς Σύμης καὶ τῶν ἄλλων πλησίον νήσων Χάλκης, Τήλου καὶ Νισύρου, καὶ ὑπέβαλον τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν, ἢ ἄλλως ὑπετάγησαν ἅμα τῇ εἰς τοῦτο προσκλήσει παρὰ τῶν Ἰπποτῶν. Ἄλλ' ἐπίσης εὐνόητον εἶναι ὅτι οἱ νησιῶται, εἴτε κατὰ τὸν ἕνα εἴτε κατὰ τὸν ἄλλον τρόπον ὑποταγέντες, ἀπήτησαν καὶ ἀπήλαυσαν τὴν παραχώρησιν αὐτοῖς προνομίων ἀτελείας καὶ αὐτοδιοικήσεως, ἀντὶ πληρωμῆς ἐτησίως ποσοῦ τινος ὡς φόρου ἀποκεκομμένου, ἦτοι ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἔτυχον τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ καὶ τέως παρ' αὐτοῖς ἰσχύοντος συστήματος ἦτοι καθεστῶτος, ὅπερ συμπεραίνομεν καὶ ἐκ τῶν ἐφεξῆς ἐκτιθεμένων.

Ἡ Σύμη λοιπὸν ἅμα ὑποταγεῖσα τοῖς Ἰππῶταις ὑπεβλήθη εἰς ἐτήσιον φόρον, ὅστις ἐκαλεῖτο παραδόξως νεκρώσιμος: *le mortuaire*²⁾. Καὶ πόθεν μὲν ὁ φόρος οὗτος ἔσχε τὴν τοιαύτην ἐπωνυμίαν, οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν· ἀλλ' ἡ ἐπιβολὴ ἅμα τῇ κατακτῆσει τῆς νήσου ἐτησίου φόρου ἀποδεικνύει ὅτι ἡ νῆσος καὶ εἰς τοὺς προηγουμένους κυριάρχους αὐτῆς ἀπέτιε φόρον κατ' ἐκκοπήν, ἄλλως οἱ ἱστορικοὶ θὰ ἐμνημόνευον ἢ θὰ ὑπῆνίττοντο ὅπωςδῆποτε περὶ τροποποιήσεως τοῦ τέως φορολογικοῦ καθεστῶτος. Ἄν δ' ὑποτεθῇ ὅτι πρὸ τῶν Ἰπποτῶν ἴσχυε καὶ ἐν Σύμῃ τὸ γενικὸν τοῦ κράτους φορολογικὸν σύστημα, δύσκολον λίαν, εἰ μὴ ἀδύνατον, θ' ἀπέβαινε εἰς τοὺς κατοίκους ν' ἀπαιτήσωσι παρὰ τῶν Ἰπποτῶν πρῶτον ἤδη τότε προνόμιον ἀτελείας ἀντὶ φόρου ἐτησίου κατ' ἐκκοπήν.

Ἄλλως τε οἱ κάτοικοι νήσου ξηρᾶς καὶ ἀγόνου, στερουμένης καὶ αὐτοῦ τοῦ ποτίμου ὕδατος, δὲν θὰ ἦσαν βεβαίως ἱκανοὶ νὰ φορολογῶνται ἀπαρα-

1) Lacroix ἐνθα ἄνωτέρω, σελ. 153.

2) F. Vincenzo Coronelli *isolario*. Venezia 1696, τ. 2, σ. 249. — Lacroix ἐνθα ἄνωτέρω σελ. 193.

λάκτως ὅπως καὶ οἱ κάτοικοι ἄλλων εὐφόρων νήσων καὶ χωρῶν τοῦ κράτους, ὅτε θ' ἀπηγοῦντο καὶ ὑπάλληλοι καὶ ἄλλαι δαπάναι πρὸς εἰσπραξίν τῶν φόρων καὶ πρὸς διοίκησιν τῆς νήσου, αἱ δὲ πρὸς τοῦτο μισθοδοσίαι καὶ δαπάναι θ' ἀπερρόφων πάντως ὀλόκληρον τὸ ποσὸν τῶν εἰσπράξεων. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν δαπανῶν τούτων ὑπῆρχε καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς φρουρήσεως διαρκῶς καὶ ὑπερασπίσεως ἐν ἐνδεχομέναις περιστάσεσι τοῦ φρουρίου ὑπὸ ἐπαρκoῦς ὅπωςδῆποτε στρατιωτικοῦ σώματος· ἀλλὰ τοιοῦτο σῶμα ἢ κυρίαρχος κυβέρνησις δὲν διετήρει, καὶ ἦτο ἀπηλλαγμένη πασῶν τῶν διὰ τὴν ἄμεσον καὶ ὁμοιόμορφον τῆς νήσου δαπανῶν, διατηροῦσα ἐν αὐτῇ πιθανώτατα μόνον διοικητὴν τινὰ ἦτοι φρούραρχον· οἱ δὲ κάτοικοι, ἀποτίοντες ἐτησίως ὠρισμένον φόρον κατ' ἐκκοπὴν, ἀπῆλαυον πλήρους ἀσυδοσίας ἢ ἀτελείας, καὶ αὐτονομίας ἢ αὐτοδιοικήσεως, καὶ περιπλέον ἐφρόντιζον αὐτοὶ οὗτοι καὶ περὶ φρουρήσεως καὶ ὑπερασπίσεως τοῦ φρουρίου των, ὡς ἀποδειχθήσεται καὶ ἐκ τῶν ἐφεξῆς.

διοίκησιν

Τούτων οὕτως ἐχόντων, εὐνόητον ὅτι καὶ οἱ Ἰππῶται δὲν ἐπραξάν ἄλλο τι, ἢ ν' ἀναγνωρίσωσιν ἅμα τῇ ὑποταγῇ τῆς νήσου τὸ τέως ἐν ἰσχύι σύστημα αὐτοδιοικήσεως καὶ ἀσυδοσίας ἀντὶ πληρωμῆς ἐτησίως ὠρισμένου ποσοῦ φόρου κατ' ἐκκοπὴν, ὡς ἐπραξε μετὰ ταῦτα ἐν ἔτει 1522 καὶ ὁ σουλτάνος Σουλεϊμάν. Διὰ τοῦτο βλέπομεν καὶ ἀκολούθως τροποποιούμενον μόνον κατὰ διαφόρους καιροὺς τὸ ποσὸν ἢ τὸ εἶδος τοῦ κατ' ἐκκοπὴν φόρου, ἀλλ' οὐχὶ καὶ καταργούμενον αὐτὸ τὸ σύστημα ἦτοι καθεστῶς.

§ 3. Ὁ φόρος τῆς νήσου, ὅστις ἐν ἔτει 1309 ἐπεκλήθη *le mortuaire*¹⁾, ἀντικατέστη ἐν ἔτει 1352 ὑπὸ ἐτησίου φόρου, συνισταμένου εἰς 500 ἄσπρα, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ἡ περιουσία τῶν καλογήρων τῆς νήσου μετὰ θάνατον αὐτῶν περιέρχεται εἰς τὸ τάγμα τῶν Ἰπποτῶν²⁾.

Εἶναι τῶνόντι λίαν περίεργος καὶ σύναμα ὄλως δυσνόητος καὶ δυσεξηγήτος ἡ φορολογία αὕτη τῆς νήσου Σύμης ὑπὸ τῶν Ἰπποτῶν τῆς Ῥόδου, μὴ ὑπαρχουσῶν ἐνταῦθα πηγῶν ἢ συγγραμμάτων, ἐν οἷς θ' ἀπέβαιεν ἴσως δυνατὸν ν' ἀναζητηθῇ ἡ ἐρμηνεία αὐτῆς. Ὅθεν ἀνάγκη νὰ προσφύγωμεν εἰς ἄλλας ἐρεῦνας καὶ σκέψεις περὶ αὐτῆς.

Ἐκ τῶν σωζομένων μέχρι σήμερον τεκμηρίων βεβαιούμεθα ὅτι πλεῖσται ἐκκλησίαι, μοναί, μονύδρια καὶ ἐξωκκλήσια ὑπῆρχον ἐν Σύμῃ ἐπὶ τῶν βυζαντιακῶν χρόνων, καὶ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Ἰπποτῶν, καὶ πολὺς ἀριθμὸς αὐτῶν σώζεται ἔτι μέχρι τῆς σήμερον καὶ ἰδίαν πραγμα-

1) Ἡ πανώλης, ἣτις κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐνέσκηπτε συχνὰ καὶ καταστροφὰς μεγίστας ἐπέφερεν, ἐλέγετο θανατικόν ὃ δὲ προσβληθεὶς ὑπὸ τῆς πανώλους καὶ ἐπιζήσας ἦτοι σωθεὶς ἐλέγετο μὀρτης· θὰ ἦτο ἄρα γε τολμηρὰ ἢ ὑπόθεσις ὅτι ὁ φόρος *mortuaire* εἶχε σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν πανώλην;

2) Coronelli ἐνθ' ἄνωτ. — Lacroix ἐνθ' ἄνωτ. σ. 193.

τεῖαν σχεδὸν ἐτοίμην πρὸς ἐκτύπωσιν ἔχω περὶ αὐτῶν¹⁾. Ἐκ τοῦ πλήθους ἄρα τῶν ἐν τῇ νήσῳ εὐαγῶν σκηνωμάτων ἀναγκαίως ὀφείλομεν νὰ εικάσωμεν ὅτι καὶ πλεῖστοι καλόγηροι ὑπῆρχον ἐν Σύμῃ. Ἀλλὰ ποίαν περιουσίαν τῶν καλογήρων τούτων μετὰ θάνατον αὐτῶν ἐδικαιοῦτο τὸ τάγμα τῶν Ἰπποτῶν νὰ κληρονομή; Ὅποιαν δὲ περιουσίαν ἄλλως τε ἐδύναντο ν' ἀποκτήσωσι ζῶντες καὶ νὰ καταλίπωσι θνήσκοντες καλόγηροι ἐπὶ νήσου οἷα ἡ Σύμη;

Ἀπορῶν πῶς νὰ ἐξηγήσω τὸ πρᾶγμα, ἀποκλίνω μᾶλλον νὰ πιστεύσω ὅτι, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας τινὰς περιστάσεις προκειμένου περὶ Σύμης²⁾, καὶ ἐνταῦθα οἱ ἱστορικοὶ ὑπέπεσαν εἰς παρερμηνείαν ἄλλης τινὸς συμφωνίας ἦτοι ὄρου μετὰ τῶν νησιωτῶν καὶ τοῦ κυριάρχου τάγματος τῶν Ἰπποτῶν, καὶ ὅτι ἡ συμφωνία αὕτη, γενομένη μετὰ ἡμισυν περίπου αἰῶνα ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς τῆς νήσου, συνεφωνήθη ἀναμφισβητήτως οἰκειοθελῶς καὶ ἄνευ δυσκολίας ὑπὸ τῶν κυβερνώντων καὶ κυβερνωμένων, καὶ ἀφοῦ κατὰ τὴν διαρρεύσαν πεντηκονταετίαν οἱ Ἰππῶται ἐγνώρισαν βεβαίως καλῶς τὰ κατὰ τὴν νήσον καὶ τοὺς κατοίκους. Ἄρα καὶ ἡ φορολογία ἐκείνη οὐδὲ ἀόριστος ἐδύνατο νὰ ἦναι, οὐδὲ αὐθαίρετος.

Μέρος τῆς νοτίου πλευρᾶς τοῦ φρουρίου ἀπετέλει τὸ ἄλλοτε μοναστήριον, νῦν δὲ ἀπλή ἐνοριακὴ ἐκκλησία, ἐπιλεγομένη Μεγάλῃ Παναγία, ἢ Παναγία τοῦ Κάστρου. Ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου ἐκείνου ἐξήσκει ἐξουσίαν καὶ ἐπίδρασιν εἶχεν εἰς τε τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἄλλα τῆς νήσου πράγματα, καὶ ὡς ἐκ τῶν ἀξιωματῶν ἅτινα ἔφερον ἡγούμενου καὶ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου, καὶ ὡς ἐκ τῆς θέσεως ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ μοναστηρίου. Πιθανώτατον ἄρα ἐστὶν ὅτι ὑπῆρχε συμφωνία, εἴτε ὑποχρέωσις τις, ἵνα κατὰ τὴν ἀποβίωσιν ἀδελφῶν τοῦ μοναστηρίου ἢ καὶ τοῦ ἡγουμένου πληρῶνῃται ὠρισμένον τι δικαίωμα πρὸς τὸ τάγμα³⁾.

1) Ἐπιγράφεται: «Περὶ τῶν ἐν Σύμῃ ἱερῶν ἐκκλησιῶν καὶ μονῶν» εἶναι δὲ λεπτομερὲς περιγραφή πασῶν τῶν ἐν Σύμῃ ἐκκλησιῶν, μονῶν, μονυδρίων, ἐξωκκλησιῶν κλ. τῶν τε σωζομένων καὶ τῶν κατερειπωμένων ἢ κατεστραμμένων, καὶ περιλαμβάνει τὰς σωζομένης ἐπιγραφὰς καὶ πλεῖστα ἀνέκδοτα πατριαρχικὰ ἀρχιερατικὰ καὶ ἄλλα ἔγγραφα ἀνέκδοτα, καὶ διαφόρους πίνακας, εἰκόνας κλ.

2) Ὁρα Δημοσθ. Χαβιαρᾶ καὶ F. Hiller v. Gaertringen ἐπιγραφὰς Σύμης καὶ Τευτλούσης ἐν *Jahreshefte des österr. archäol. Institutes*, Band VII, 1904, σελ. 87.—Καὶ Δημοσθ. Χαβιαρᾶ «Σουλτανικὰ Φιρμάνια περὶ τῶν προνομιῶν τῆς νήσου Σύμης καὶ τῶν λοιπῶν Σποράδων», πραγματείαν προσεχῶς ἐκδοθησομένην ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς ἐν Ἀθῆναις ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος.

3) Ἡ ἐκκλησία αὕτη, ἣς ἡ κτίσις εἶναι ἀρχαιοτάτη, διατηρεῖτο ὡς αὐτοτελὲς μοναστήριον μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 12' ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 13' αἰῶνος, ὅτε ἐγένετο μετόχιον τῆς ἐν Σύμῃ σταυροπηγιακῆς μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ τοῦ Ῥουκουινιώτου· εἶχεν ὡς μοναστήριον σφραγίδα, δι' ἧς ἐπεκυροῦντο τὰ δημόσια ἔγγραφα. Εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸ θόλους ἐφυλάσσοντο τὰ ἀρχεῖα τῆς νήσου.

Ἐν τούτοις ὁ ἐτήσιος φόρος τῶν 500 ἄσπρων καὶ τὸ προϊόν ἐκ τῆς ἀποβιώσεως τῶν καλογήρων, οἰονδήτι καὶ ἂν ἦτο, ἀπέβη ἀποκλειστικῆ πρόσδοδος τοῦ μεγάλου μαγίστρου τοῦ τάγματος ἐν ἔτει 1373¹⁾.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν προνομίων καὶ τοῦ φόρου τῆς νήσου ἐπὶ τῶν Ἴπποτῶν.

§ 4. Τὰ δὲ τείχη τῆς ἀκροπόλεως τῆς ἀρχαίας εἶχον βεβαίως διαρρυθμισθῆ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Βυζαντινῶν ἢ διὰ λόγους τῆς ἐπὶ τῶν χρόνων ἐκείνων ὀχυρωματικῆς τέχνης, ἢ διότι μέρη τῶν ἀρχαίων τειχῶν ἔπαθον ἢ κατέρρευσαν ἐκ σεισμῶν ἢ ἄλλων αἰτίων· οὕτω κατὰ τὰς ἐπιδιορθώσεις ἐκείνας τινὰ μὲν μέρη τῶν ἀρχαίων τειχῶν διετηρήθησαν, καθὼ ἰσχυρότατα, ἀφοῦ καὶ μέχρι τῆς σήμερον διασῶζονται· ἄλλα δὲ μέρη καταρρεύσαντα ἀντικατεστάθησαν διὰ νέων ἐκ θεμελίων· ἕτερα τέλος μέρη τῶν ἀρχαίων τειχῶν ἐκαλύφθησαν διὰ νέων ἔξωθεν, διακρινόμενα μάλιστα ἐνιαχοῦ, ὡς τὰ ὀρώμενα ὑπὸ τοὺς θόλους τῆς ῥηθείσης ἐκκλησίας τῆς Μεγάλης Παναγίας.

Ἦτο λοιπὸν τὸ φρούριον σῶον καὶ ὀχυρὸν ἐν ἔτει 1309, ὅτε ἡ νῆσος ὑπετάγη εἰς τοὺς Ἴππότας· ἂν δὲ ἐπὶ τοῦ μεγάλου μαγίστρου Hélon de Villeneuve (1319—1346) «αἱ ἀπὸ τῆς Ῥόδου ἐξαρτώμεναι νῆσοι δὲν ἐλησμονήθησαν, ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν ληφθέντων μέτρων»²⁾, ἐκ τούτου δὲν ἐννοεῖται ὅτι ἐγένοντο ἐπιδιορθώσεις φρουρίων τῶν ῥηθεισῶν νήσων. Πράγματι δὲ μόνον μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ὀλοκλήρου ἑκατονταετηρίδος προέβησαν οἱ Ἴππόται εἰς σπουδαίαν βεβαίως ἐπιδιόρθωσιν τοῦ φρουρίου Σύμης, δηλονότι ἐν ἔτει 1407, ἐπὶ τοῦ μεγάλου μαγίστρου Philibert de Naillac, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς μαρμαρίνης πλακός, φερούσης ἱπποτικὰ οἰκόσημα καὶ τὴν ἀνωτέρω χρονολογίαν (1407) καὶ ἐντετειχισμένης παρὰ τὴν πύλην τοῦ φρουρίου πρὸς τ' ἀριστερὰ τῶν εἰσερχομένων. Ταύτην δὲ τὴν πλάκα παριστᾷ ἡ παρατιθεμένη ὑπ' ἀριθ. 1 εἰκὼν, ληφθεῖσα διὰ φωτογραφίας.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἐπισκευὴν ταύτην, ἦτοι ἐν ἔτει 1414, ὁ Χριστοφόρος Μπονδελμόντης, ἐπισκεφθεὶς τὴν Σύμην, παριστᾷ ὀχυρώτατον τὸ φρούριον αὐτῆς³⁾.

Ἄλλ' οἱ συντάχται τῆς Ἱστορίας τῆς Ῥόδου, μὴ λαβόντες γνῶσιν βεβαίως τῆς ἀνωτέρω πλακός, ὑπετόπασαν ὅτι ὁ μέγας μάγιστρος Ἰάκω-

1) Lacroix ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 193.
2) Biliotti καὶ Abbé Cottré Ἱστ. Ῥόδου, τ. Α', σελ. 162.
3) Castellum igitur, prope mare, munitissimum est, et in montibus aliud desolatum. Christ. Bondelmontii Insularium, 1824, σ. 74, § 14.

βος Δεμιλλύ (Jacques de Milly) ἀεπεσκεύασε βεβαίως τὸ παλαιὸν φρούριον τῆς Σύμης, ὅπως ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν οἰκοσῆμων αὐτοῦ»¹⁾· ὥστε θέ-

τουσι τὸν χρόνον τῆς ἐπισκευῆς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1454—1461, καθ' ἃ ἐχρημάτισε μέγας μάγιστρος ὁ Jacques de Milly, εἰκάσαντες τοῦτο δῆθεν ἐκ τῶν οἰκοσῆμων αὐτοῦ, τοῦθ' ὅπερ ὁμως οὐδόλως ἔχεται ἀληθείας, διότι ὅσα οἰκόσημα Ἴπποτῶν σῶζονται ἐν Σύμη, οὐδόλως ὁμοιάζουσι πρὸς τὸ τοῦ Jacques de Milly, οὕτινος τὸ οἰκόσημον εἶναι τὸ ἐξῆς²⁾:

Εἰκὼν 1.

Τὰ διασωθέντα ἐν Σύμη οἰκόσημα Ἴπποτῶν παριστῶσιν αἱ ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 1, 3, 4 καὶ 5 εἰκόνες, καὶ φέρονται ἀνάγλυφα ἐπὶ πλακῶν μαρμαρίνων διαφόρου μεγέθους· τούτων ἡ πλάξ, ἣν παριστᾷ ἡ ἀνωτέρω παρατεθεῖσα 1 εἰκὼν, κεῖται, ὡς ἐν τοῖς ὀπισθεν εἶρηται, ἐνθα ἐξ ἀρχῆς ἐνετειχίσθη, ἡγουν παρὰ τὴν πύλην τοῦ φρουρίου· αἱ δὲ πλάκες, ἃς παριστῶσιν αἱ εἰκόνες 3, 4 καὶ 5, ἦσαν ἐντετειχισμένοι εἰς ἄλλην ἐσωτέραν πύλην, ἣτις ὑπῆρχεν ἐν ἀποστάσει τινὶ ἀπὸ τῆς προρρηθείσης κυρίας πύλης τοῦ φρουρίου, ἣτις ἐλέγετο Σιδερένη (= σιδηρᾷ), ἐκεῖθεν δὲ ἐξαχθεῖσαι πρὸ ὀγδοηκονταετίας περίπου, ἐνετειχίσθησαν αἱ μὲν ὑπὸ τοὺς ἀριθ. 3 καὶ

Εἰκὼν 2.

1) Ἱστορία Ῥόδου τομ. Α' σελ. 254.
2) Αὐτόθι σελ. 249.

4 ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς νοτίου θύρας τοῦ ἐν τῷ αὐτῷ φρουρίῳ καὶ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος αὐτοῦ, κτιρίου τῆς δημοσίας ἐλληνικῆς σχολῆς, ἢ δὲ ὑπ' ἀριθμὸν 5 ἄνωθεν τοῦ πρὸς δυσμὰς τῆς ῥηθείσης θύρας παραθύρου, καὶ οὕτω κατωρθώθη νὰ διασωθῶσιν ἀπὸ βεβαίας καταστροφῆς.

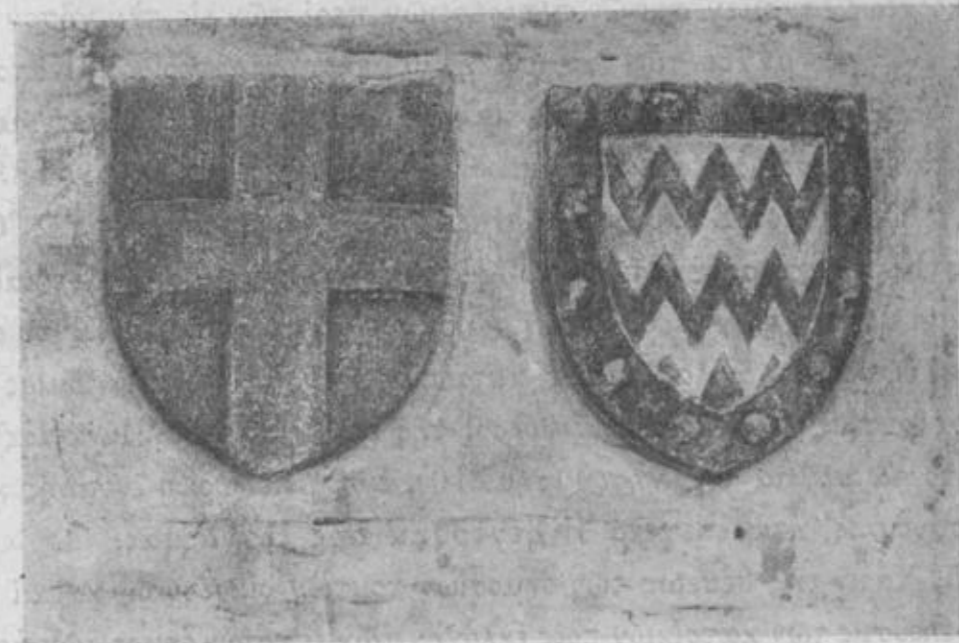
Εἰκὼν 3.

Ἡ ἐπὶ τῆς εἰκόνας ταύτης ἐπιγραφὴ, κεχαραγμένη διὰ γοτθικῶν χαρακτήρων, εἶναι ἴσως ῥήτρα ἐξ ἐκείνων, ἃς οἱ εὐγενεῖς καὶ δὴ καὶ οἱ Ἴππῶται συνήθως εἶχον παραδεδεγμένας καὶ ἰδιαζούσας ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ ἐκάστου.

Ἄλλ' ἢ ἀνάγνωσις καὶ ἐρμηνεία αὐτῆς ἀπόκειται τοῖς ἀρμοδίοις ¹⁾ παρατηρῶ δὲ μόνον ἐνταῦθα ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ οἰκοσῆμων εἰσὶ σπανιώταται.

1) Πρὸς τοῦτο καὶ ἰδιαιτέρον ἐπισυνάπτω τοῦ πραγματικοῦ μεγέθους ἔκτυπον τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφῆς.

Ἄπλοῦστερον τῶν προηγουμένων ἐστὶ τὸ τελευταῖον οἰκόσημον, οὕτινος αὐτοσχέδιον ἰχνογράφημα παρατίθημι ¹⁾.

Εἰκὼν 4.

Ἐπίσης καὶ περὶ τῶν οἰκοσῆμων, ἅτινα διεσώθησαν ἐν Σύμῃ (εἰκ. 1, 3—5) δὲν ἔχω τι εἰπεῖν, ἴσως ὅμως καὶ ταῦτά εἰσὶν ἄξια λόγου ὡς τέως ἄγνωστα, ὅπως ἔχω γνώμης, διότι καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς νήσου Λέρου ὑπαρχόντων τεσσάρων ἵπποτικῶν οἰκοσῆμων ὡς ἀγνώστων τῇ ἱστορίᾳ ἐγνωμάτευσεν ὁ ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ τῆς Πίζης καθηγητῆς τῆς οἰκοσημολογίας κ. G. B. di Crolalanza ²⁾.

Εἰκὼν 5.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος οἰκόσημα δὲν ἀνήκουσιν ἅπαντα εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν μέγαν μάγιστρον ἢ Ἴππότην, εὐνόητον ὅτι ἐτέθησαν κατὰ διαφόρους καιρούς· τούτων δὲ τὰ ὑπ' ἀριθμούς 3—5, ἐντετειχισμένα ὄντα ἐντὸς τοῦ φρουρίου εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πύλης αὐτοῦ, ἀνήκουσιν εἰς Ἴππότας φρουράρχους ἢ διοικητὰς τῆς νήσου, ἐφ' ὧν ἐκτίσθησαν ἢ ἐπεσκευάσθησαν τὰ παρὰ τὴν ἐσωτέραν πύλην δημόσια οἰκοδομήματα,

1) Τὰς ὑπ' ἀριθμούς 1, 3 καὶ 4 φωτογραφικὰς εἰκόνας ὀφείλω εἰς τὴν εὐγενῆ προθυμίαν τοῦ φίλου φωτογράφου κυρίου Ἡλία Ν. Γελλουράκη, ᾧ τινι χάριτας ὁμολογῶ.

2) Διον. Ι. Οἰκονομοπούλου Λεριακά, ἐν Ἀθήναις 1888, σελ. 31.

ἄτινα ἐχρησίμευον ὡς διοικητήριον, δημαρχεῖον καὶ δικαστήριον τῆς νήσου, ὡς θὰ ἐλέγομεν τὴν σήμερον, ὑπῆρχε δὲ καὶ ὑπόγειόν τι μέρος, ὅπερ ἐχρησίμευεν ὡς φυλακή. Τὰ περὶ τούτων δὲ τεκμαιρόμεθα ἐξ ὅσων ἐκ παραδόσεως ἔσχομεν σαφῶν πληροφοριῶν περὶ τῶν εἰς τὴν νήσον ἀφορώντων ἐν γένει μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 10[᾽] ἑκατονταετηρίδος. Κατὰ τὰς πληροφορίας λοιπὸν ταύτας εἰς τὰς διαληφθείσας οἰκοδομὰς διέμενε, μέχρις οὐ ἐγκαταλειφθεῖσαι αὐταὶ κατειρειπώθησαν καὶ κατεστράφησαν (1830—1840), ὁ Ὄθωμανὸς Σούμπασης, ἦτοι ἀπλοῦς ἀντιπρόσωπος τῆς Ὄθωμανικῆς Κυβερνήσεως ἐν τῇ νήσῳ· αὐτόθι συνήρχοντο αἱ δημοτικαὶ καὶ δικαστικαὶ ἀρχαὶ τῆς νήσου, καὶ ἐν τῷ ὑπογείῳ χώρῳ ἐφυλακίζοντο οἱ διὰ χρέη καὶ διαφόρους ἄλλας αἰτίας καταδικαζόμενοι. Περίεργον ὅμως εἶναι ὅτι οὐχὶ αὐτόθι, ἀλλ' ὑπὸ τοὺς θόλους τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας ἐφυλάσσοντο τὰ ἀρχεῖα τῆς νήσου (σημ. 10), ἐντὸς πελωρίου ἐνετικῆς κιβωτοῦ ἢ σάνδυκος, ἣτις ἐλέγετο Ἡ Σεντούκα τῆς Παναγιᾶς.

§ 5. Χάριν τῆς θέσεως τῶν δημοσίων τούτων οἰκοδομῶν, καὶ αἱ γενικαὶ συνελύσεις τῶν κατοίκων πρὸς ἐκλογὴν τῶν ἐτησίων δημοτικῶν ἀρχῶν, ὡς καὶ δι' ἄλλας ὑποθέσεις τῆς κοινότητος, συνεκροτοῦντο εἰς τὸν ἔμπροσθεν τῆς σιδηρᾶς πύλης μικρὸν κατωφερῆ χώρον, ὃν διέθεον βαθμιῶδες ἀμφιθεατρικῶς πως φέρουσαι εἰς τὴν πύλην τοῦ φρουρίου, ἄνωθεν τῆς ὁποίας, προστεθείτω ἤδη ὡδε, προεξείχεν ἐπίτηδες ἐκτισμένον καλῶς μέρος φέρον τετραγώνους ὅπας πρὸς τὰ κάτω· ἐντεῦθεν εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις, κεκλεισμένων τῶν πυλῶν, ἐξηκριβοῦντο πρότερον οἱ ζητοῦντες νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ φρούριον, ἢ ἔρριπτον λίθους καὶ ρευστὰ ζέοντα κατὰ τῶν ἀποπειρωμένων νὰ παραβιάσωσι τὴν πύλην, διὸ καὶ τὸ ἐξέχον τοῦτο μέρος ἐλέγετο Φονεᾶς¹⁾.

Ἡ ἐκλογὴ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν ἐγένετο πάντοτε μηνὶ Μαρτίῳ ἐν γενικῇ συνελύσει διὰ βοῆς καὶ οὐχὶ διὰ ψηφοφορίας· ἐξελέγοντο εἰς πρωτόγερος ἦτοι προεστῶς, εἰς γραμματικὸς τοῦ κοινοῦ καὶ δώδεκα κριτάδες, δηλονότι δημοτικοὶ σύμβουλοι. Ἐν ἀρχαιοτέροις δὲ χρόνοις κριτάδες ἐξελέγοντο δεκαοκτώ, ἐὰν πρέπη νὰ δώσωμεν πίστιν εἰς τὸ ἐξῆς σατυρικὸν δίστιχον, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν παράδοσιν δυσηρεστημένος τις ἐξεσφενδόνισεν ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς ἐκλογῆς:

Γιὰ ἴδε τόπος, γιὰ ἴδε χώρα, γιὰ δε ἴπόγυρον²⁾ τὸν ἔχει!

Δεχογτῶ κριτάδες ἔχει, καὶ κανεὶς μυαλὰ δὲν ἔχει!

1) Τοιαῦτα διὰ τοὺς ἀνωτέρω διαληφθέντας λόγους ἦσαν ἐκτισμένα ἄνωθεν τῶν πυλῶν καὶ τῶν ἐν Σύμῃ μοναστηρίων, καὶ σφύζονται ἔτι τινά.

2) = ἀπόγυρον, περιφέρειαν.

Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν ἐκλογὴν ὁ δημόσιος κῆρυξ, ἐκεῖνος δηλονότι ὅστις εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ διαναλῆ (= διαλαλῆ, κηρύττη) ἀπὸ δύο θέσεων ἐκ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ φρουρίου ἀνήγγελλε τὴν ἐκλογὴν τῶν δύο πρώτων, ἦτοι τοῦ Πρωτογέρου καὶ τοῦ Γραμματικοῦ, οὕτω:

Χώρα καλὴ, καλορρίζικη!

τὸν Γεώργην τοῦ Κούρτη πρωτόγερον

καὶ τὸν Παπαῖ Γιάννην τοῦ Μανωλακιοῦ γραμματικόν¹⁾.

Ταῦτα ἐπανελάμβανε δις ἐν ἑκατέρᾳ θέσει, μεθ' ὃ ἡ ἐκλογὴ ἦτο τετελεσμένη.

Ἡ χώρα, τὸ κοινόν, ἡ πολιτεία, εἶναι λέξεις ταυτόσημοι, ἀπαντῶσαι ἐν ἐγγράφοις τῶν παρελθόντων αἰώνων, σημαίνουσαι τὸ σύνολον τῶν κατοίκων τῆς νήσου, ἐν χρήσει μέχρι τοῦ νῦν παρὰ τῷ συμαϊκῷ λαῶ· ταύτας ἀντικατέστησεν ἡ λέξις κοινότης, ἀναγραφεῖσα τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς μεγάλης σφραγίδος τῆς νήσου ἐν ἔτει 1810, καὶ ἔκτοτε βραδέως μὲν κατ' ἀρχὰς τεθείσα ἐν χρήσει, εἶτα δ' ἐπὶ τέλους ὀριστικῶς κατισχύσασα τῶν ἄλλων ἐν τοῖς δημοσίοις ἐγγράφοις.

§ 6. Ἐκτὸς δὲ τῆς σιδηρᾶς πύλης, περὶ ἧς ἐν τοῖς ὀπισθεν εἴρηται, ὑπῆρχεν ἔτι ἑτέρα στενὴ καὶ μικρὰ ἐν τοῖς ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας θόλοις· ἐντεῦθεν δὲ στενὴ δίοδος ἔφερον ἄνω εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸ φρούριον. Ἄγνωστον ἂν ὑπῆρχε καὶ ἄλλη πύλη.

Καὶ ἐν μὲν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ἐν τῇ ἄκρᾳ ἢ ἀκροπόλει ὑπῆρχον ναοὶ καὶ ἄλλα δημόσια οἰκοδομήματα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατοικίαι πολιτῶν²⁾. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἡ κατάστασις ἐκεῖνη μετεβλήθη, ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν ἀρηγήσεων τῶν ἔμοι γε γνωστῶν ὀλίγων ἐκ τῶν πολλῶν περιηγητῶν, ὅτινες μνημονεύουσι τῆς Σύμης, καὶ ἐκ τῆς παραδόσεως καὶ ἐκ τῶν δημοσίων ἐγγράφων.

Καὶ λοιπὸν οἱ ἀρχαῖοι ναοί, εἰσαχθέντος τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν τῇ νήσῳ, μετεβλήθησαν εἰς ἐκκλησίας χριστιανικὰς· ἀλλὰ καὶ αὐταὶ, καταρρεύσασα ἐκ σεισμῶν ἢ ἄλλων αἰτίων, ἀνικοδομήθησαν ἢ καὶ ἄλλαι ἐκτίσθησαν, πᾶσαι ὅμως μικρόταται, ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας, διότι οἱ κάτοικοι ἐφείδοντο λίαν τοῦ λοιποῦ ἐν τῷ φρουρίῳ χώρου, ἐφ' οὗ ἀνήγειραν ὅσους πλείονας ἐδυνήθησαν μικροτάτους, ἀλλὰ διωρόφους καὶ τριωρόφους οἰκίσκους.

1) Τὰ ὀνόματα ταῦτα ἀναφέρονται ἐν ἐγγράφῳ τῆς 28 Ἀπριλίου 1690, σωζομένῳ ἐν Σύμῃ παρὰ τῷ κ. Πέτρῳ Κλαδάκῃ.

2) Φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι ἰκανὸς χώρος περιτεταχισμένος περιέβαλλε τὴν ἄκρην πρὸς νότον, πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς βορρᾶν, τοῦ πρὸς δυσμὰς μέρους ὄντος λίαν ἀποκρήμνου.

Καί ἐκ τῶν βηθεισῶν δὲ ἐκκλησιῶν ἦτοι ναίσκων τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ, τινὰς οἱ κάτοικοι καθιέρωσαν ἐξ ἀφορμῶν σχετιζομένων πρὸς αὐτὸ τὸ φρούριον, ἢ μᾶλλον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Οὕτως ὁ παρὰ τὴν πύλην τὴν σιδηρᾶν ναίσκος τῆς Παναγίας ἐλέγετο τῆς Παναγίας Πορτιανῆς, δηλουμένου διὰ τούτου ὅτι ἡ φύλαξις καὶ ἡ ἀσφάλεια τῶν πυλῶν τοῦ φρουρίου ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς τὴν Θεοτόκον, εἰς ἣν καὶ τὸ φρούριον καὶ ἡ πόλις καὶ σύμπασα ἡ νῆσος ἦν ἀνατεθειμένη· διὸ ἰδίᾳ ὁ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φρουρίου ὑψουμένου βράχου ναίσκος ἐλέγετο, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε λέγεται, τῆς Παναγίας τῆς Κυρᾶς· ἴσως δὲ μάλιστα ὁ ναίσκος οὗτος ἀνηγέρθη ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀρχαίου ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ¹⁾. Παραλείπων δὲ ὅσα ἔχει τις νὰ εἴπῃ περὶ τῶν λοιπῶν ἐν τῷ φρουρίῳ ἱερῶν ναῶν καὶ ναίσκων, δὲν δύναμαι νὰ μὴ μνημονεύσω τοῦ ὑπὸ τὰ βόρεια τείχη τοῦ φρουρίου ἐν ἀποστάσει ὀλίγων μέτρων ἀπ' αὐτῶν ναίσκου τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ, ἔχοντος τὴν ἐπωνυμίαν Θαρρῖνου, ἐνεκα τῆς παρὰ τὸ φρούριον θέσεως αὐτοῦ, θάρρος παρέχοντος πρὸς τὴν ἄμυναν τοῦ φρουρίου.

Ἐπὶ τοῦ καταλοίπου δὲ χώρου, ὡς προεῖρηται, ἀνηγέρθησαν οἰκίσκοι διώροφοι καὶ τριώροφοι. Τούτους ὁ Coronelli ²⁾ λέγει ὑψηλοῦς, πηλοκτίστους, ἀλλὰ ἀχυροσκεπεῖς, τοῦθ' ὅπερ ἐντελῶς ἀνόητον, διότι καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ οἰκίσκοι ἦσαν ἐστεγασμένοι καλῶς, ὅπως καὶ οἱ τῆς πόλεως, ἦγουν διὰ δοκῶν καὶ σανίδων καὶ πηλοῦ. Ἴσως δὲ ὁ Coronelli, ἐπειδὴ δὲν εἶδε τοὺς οἰκίσκους ἐστεγασμένους διὰ κεράμων, εἶπεν αὐτοὺς ἀχυροσκεπεῖς· εὐνόητον ὁμῶς ὅτι οἱ κάτοικοι δὲν ἐδύναντο νὰ ἔχωσιν ἐν χρήσει κεράμους, οἵτινες ἐν καιρῷ ἐπιδρομῶν θὰ καθεδραύοντο εὐχερέστατα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· ἐὰν δὲ μάλιστα τοῦτο ἤθελε συμβῆ ἔν καιρῷ χειμῶνος, θ' ἀπέβαινεν ἀδύνατος ἡ διαμονὴ ἀνθρώπων ἐν τοῖς οἰκίσκοις καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς διαφύλαξις οἰωνόητινων πραγμάτων. Διότι ἕκαστον διαμέρισμα ἦτοι πᾶν οἰκίσκου ἐν τῷ φρουρίῳ, ἀνῆκεν εἰς ἰδίαν οἰκογένειαν, ἥτις διεφύλαττεν ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς διαμερίσματι τὰ πολυτιμότερα αὐτῆς πράγματα, ἢ καὶ ὅτι ἄλλο ἐδύνατο νὰ περιλάβῃ ὁ μικρὸς χώρος αὐτοῦ, χωρὶς, ἐννοεῖται, νὰ ἐμποδίζηται ἡ διαμονὴ ἐν αὐτῷ καὶ τῆς οἰκογενείας ὅλης ἐν ταῖς περιπτώσεσιν ἐπιδρομῶν ἐχθρῶν ἢ πειρατῶν, ὅτε ἅπασαι αἱ οἰκογένειαι τῆς πόλεως κατέφευγον ἐν τῷ φρουρίῳ.

Πρὸς τοῦτο τὸ Κοινὸν εἶχεν ὠρισμένους ἀνθρώπους, οἵτινες ἐλέγοντο βιγλιάρηδες (σκοποὶ), καὶ εἶχον οὗτοι ἔργον νὰ φυλάττωσι διαρκῶς ἀπὸ

1) Ὅρα ἐπιγραφὰς Σύμης ἐνθα ἀνωτέρω, σημ. 9.

2) Ἐνθα ἀνωτέρω.

καταλλήλων θέσεων, ἃς ἐκάλουν βίγλας ¹⁾, καὶ ἅμα ὡς ἤθελον ἀντιληφθῆ ὅτι εἰς τὴν νῆσον ἀπέβησαν ἐχθροὶ ἢ πειραταί, ἀνήγγελλον τοῦτο εἰς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ φρουροὺς, εὐθὺς δὲ ὁ κῆρυξ ἐκάλει τοὺς κατοίκους, οἵτινες σπεύδοντες ἐνεκλείοντο ἐν τῷ φρουρίῳ. Καὶ συνέβη τοῦτο πολλάκις κατὰ τοὺς δεινοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους. Ἐμνημόνευον δὲ μάλιστα γέροντες ἐκ παραδόσεως ὅτι δοθέντος ποτὲ ἐσπευσμένως τοῦ σημείου παρομοίας ἐπιδρομῆς ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ, οἱ κάτοικοι εὐρεθέντες παρακαθήμενοι εἰς τὸ μεσημβρινὸν γεῦμα, κατέλιπον καὶ ἐδέσματα καὶ οἰκίας καὶ ἔτρεξαν καὶ ἐνεκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον.

Εἰς τὰ τείχη τοῦ φρουρίου ὑπῆρχον προμαχῶνες, ἦτοι, ὡς τὰς ἔλεγον, πολεμίστραι, ἢ καὶ τουρκιστὶ πετένια, ἐτι δὲ καὶ ἐπὶ τῆς θολωτῆς στέγης τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας καὶ ὑπὲρ τὸ ἅγιον βῆμα αὐτῆς, διότι ἡ ἐξωτερικὴ ἀνατολικὴ πλευρὰ αὐτῆς κάτωθεν ἕως ἄνω εἶναι ἐκτισμένη ὀρθογωνίως καὶ οὐχὶ τοξοειδῶς. Εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τοῦ φρουρίου ὑπῆρχε πύργος ἦτοι κουλᾶς, ὑπὸ τὰ ὀνόματα ταῦτα μνημονοῦμενος ἐν διαφόροις ἐγγράφοις. Παρὰ τὰ τείχη καὶ τοὺς προμαχῶνας διάδρομος καὶ ἐξ αὐτοῦ στεναὶ δίοδοι διηκολυον τὴν περὶ τὰ τείχη καὶ τὴν μεταξὺ τῶν οἰκιῶν καὶ ἐν γένει τὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ συγκοινωνίαν.

Ἐν τῷ φρουρίῳ κατώκουν ἄλλοι μὲν ἐκ περιτροπῆς, ἄλλοι δὲ μονίμως μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων. Τούτων, ἐκτὸς τῶν μοναχῶν καὶ τῶν ἱερωμένων τοῦ μοναστηρίου, οἱ μὲν ἦσαν τακτικοὶ φρουροὶ, οἱ δὲ διαφόρους ἄλλας εἶχον ὑπηρεσίας. Τινὲς δὲ τῶν πατέρων τοῦ μοναστηρίου ἐδίδασκον τοὺς παῖδας τῶν κατοίκων προσερχομένους εἰς τὸ φρούριον καθημέραν.

Τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ κατοικοῦντας ὑπελόγησαν ὁ μὲν Piacenza ²⁾ μικρὸν πρὸ τοῦ ἔτους 1686 εἰς πρόσωπα 50, ὁ δὲ Coronelli ὀλίγον ὕστερον εἰς πλείονα τῶν 100 ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ἄλλ' οὐδέτερος βεβαίως σφάλλεται, διότι τοσοῦτους εἶδον ἑκάτερος ἐν τῷ φρουρίῳ, ὅτε ἐπεσκέφθησαν τὸ φρούριον, ἢ ἔγραψαν κατὰ τὰς δοθείσας αὐτοῖς πληροφορίας, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ διαμενόντων ποικίλλοντος ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος διὰ διαφόρους λόγους. Ἄπορον δὲ πῶς ἀντελήφθη μάλιστα ὁ Piacenza ὅτι τὰ 50 πρόσωπα τὰ κατοικοῦντα ἐν τῷ φρουρίῳ διῆγον ἐκεῖ βίον ἐλεεινόν: vi menano miserabile il soggiorno.

§ 7. Τοιοῦτον ὂν τὸ μικρὸν φρούριον τῆς Σύμης καὶ ἔχον τείχη καὶ πύλας ἰσχυρὰς ἦτο ὀχυρώτατον ³⁾· ἔχον δὲ καὶ γενναίους πάντως ὑπερασπιστάς, ἀντέσχε τελεσφόρως κατὰ πολλῶν ἐπιδρομῶν καὶ πολιορκιῶν πο-

1) Περὶ τούτων γίνεται λόγος ἐν τῷ ἀπὲρ συμαϊκῶν τοπωνυμιῶν.

2) Piacenza, L'Egeo redivivo, σ. 157.

3) Bondelmont, Piacenza, Coronelli, ἐνθα ἀνωτ.

λυημέρων υπό πολυαριθμῶν ἐχθρῶν. Ἄξιον δὲ νὰ ἀναφέρωμεν τὰς γνωστοτέρας, ὧν μνημονεύουσιν οἱ ὀλίγοι γνωστοὶ ἡμῖν συγγραφεῖς ἐπιδρομῶν καὶ πολιορκιῶν.

Ἐν ἔτει 1457 ἑπτακισχίλιοι Τούρκοι, ἀποβιβασθέντες εἰς Σύμην, ἐπολιορκήσαν τὸ μικρὸν αὐτῆς φρούριον, καὶ μετὰ δεκαήμερον πεισματώδη ἐπίθεσιν ἠναγκάσθησαν λίαν κατησχυμμένοι νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν ¹⁾. Ἐν τῇ πολιορκίᾳ ταύτῃ οἱ ἐχθροί, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκπορθήσωσι τὸ φρούριον, προσεπάθησαν νὰ ὑπονομεύσωσιν αὐτό· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι μαντεύσαντες τὰς ὑπονόμους ἐπιπίπτουσιν ἐξαπίνης κατὰ τῶν ἐργατῶν, οὓς κατακόπτουσι, καὶ ἀναγκάζουσι τὸν στρατὸν νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς τὰ πλοῖα ἐν ἀταξίᾳ ²⁾.

Εἰς τὴν πολιορκίαν ταύτην ἀναμφιβόλως ἀναφέρονται τὰ ἱστορούμενα ἐκ παραδόσεως, καθ' ἣν ἔν τινι πολιορκίᾳ οἱ πολιορκηταὶ προσεπάθουν νὰ ὀρύξωσιν ὑπονόμους ὑπὸ τὰ μεσημβρινὰ τεῖχη τοῦ φρουρίου, καὶ δὴ ὑπὸ τὸν νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑπάρχει δεξαμενὴ ὕδατος ἦτοι γιστέρνα (= κινστέρνα), ὡς λέγεται ἐν Σύμῃ· ὅθεν, ἀμὰ διατρηθέντος τοῦ τεύχους, ἐξέρρευσε τὸ ὕδωρ τῆς δεξαμενῆς· ἐκ τούτου δ' ἔλαβον ἀφορμὴν οἱ ἀντλοῦντες ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ νάρθηκος νὰ μαντεύσωσι τὰς ὑπονόμους, καὶ θαῦμα τῆς Θεοτόκου ἐδεδωρήθη τὸ γεγονός εἰς σωτηρίαν τῆς πόλεως· ἔτε δὲ κατόπιν οἱ κάτοικοι ἐπεσκεύασαν τὰ διορυγένητα μέρη τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου, ἐν τῷ ὀρύγματι τῆς δεξαμενῆς ἐνετείχισαν κύλινδρον εὐμεγέθη εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος, ὅστις καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρατηρεῖται.

Ἄλλοτε δὲ πάλιν ὁ πειρατὴς Καμαλῆς ἀπέβη εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐπετέθη διὰ σφοδροῦ κανονιοβολισμοῦ κατὰ τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου· ἀλλ' εὗρεν ἰσχυρότερα τούτων τὰ στήθη τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ φρουρίου, οἵτινες μετὰ θαυμαστῆς ἀνδρείας καὶ τόλμης ἠνάγκασαν εἰς αἰσχρὰν φυγὴν τοὺς ἐπιτεθέντας ³⁾.

Κατ' ἄλλην παράδοσιν πειραταὶ ἀποβάντες εἰς τὴν νῆσον ἐπειρῶντο νὰ λεηλατήσωσιν οἰκίας ἐκ τῶν πλουσιωτέρων, καὶ ἠγανάκτουν μὴ εὐρίσκοντες εὐμετακόμιστα πράγματα· διὸ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἀντικρῦ τοῦ φρουρίου πλατείας τῆς ἐκκλησίας τοῦ τιμίου Σταυροῦ ὕβριζε προκαλῶν τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ· ἀλλὰ δεξιὸς σκοπευτῆς ἀπὸ τοῦ φρουρίου σκοπεύσας ἐπυροβόλησε καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ἄπνουν.

1) Coronelli ἐνθά ἄνωτ.

2) Billiotti καὶ Abbé Cottré, Ἱστ. Ῥόδου, τόμ. Α', σελ. 252.

3) Coronelli ἐνθά ἄνωτέρω.

Εἰς ἄλλης ἐπιθέσεως ἀπόκρουσιν ἀναφέρεται τὸ ἐξῆς δημοτικὸν δίστιχον:

Καλήμερα τὸ κάστρο μας κι ἄς εἶν' καὶ χαλασμένο·
ἐπέτρωσεν τὸν Φετζουλλά καὶ πάει πετρωμένος.

Ἐπίσης ἄλλην τινὰ ἐπιδρομὴν ἐννοεῖ ἄλλο δημοτικὸν ἄσματιον ἀδόμμενον μέχρι τῆς σήμερον, τὸ ἐξῆς:

Μάνα μου, τουρκομανιό!..
Τούρκοι 'πῆραν τὸ χωριό
καὶ Ῥωμαῖοὶ τὸν Νημποριό!

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἔμοι γε γνωστῶν κατὰ τοῦ φρουρίου ἐπιθέσεων καὶ πολιορκιῶν αὐτοῦ.

Ἄς προσθέσω δὲ ὧδε, ὅπερ ἀπὸ τῆς οἰκείας παραγράφου παρέλιπον, ὅτι δηλονότι παρὰ τοῖς κατοίκους παράδοσις φέρεται περὶ ὑπάρξεως βεβαίας κρυπτῆς διόδου φερούσης ἀπὸ τοῦ φρουρίου ἐκτὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ κατακεχωσμένης καὶ ἀγνώστου ἀπὸ πολλοῦ.

§ 8. Ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸ φρούριον τῆς Ῥόδου λόφου ἢ ὄρους τοῦ ἁγίου Στεφάνου ὑπῆρχεν ἐπὶ τούτῳ ἱδρυμα, ἐνθα ἐστάθμευε τὸ σῶμα τῆς φρουρᾶς τῶν Ἱπποτῶν, τὸ ἐπικαλούμενον Σκοπιὰ τῶν Ἱπποτῶν· ἐκεῖθεν οἱ Ἱππόται ἐδύναντο νὰ ἐπισκοπεύωσι τὰ περὶξ.

Ἀλλὰ οἱ Ἱππόται ἔκτισαν καὶ ἐν Σύμῃ ἰδιαιτερον σταθμόν, ἐπίκουρον τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου Στεφάνου σκοπιᾶς, μεθ' ἧς ὁ ἐν Σύμῃ σταθμὸς συνεκοινῶνει διὰ σημάτων ¹⁾. Ὁ δὲ ταγματάρχης Rottiers λέγει ²⁾, ὅτι ἐν ἔτει 1825 ἐσώζοντο ἔτι τὰ εἰρεῖπια τοῦ ἐν Σύμῃ σταθμοῦ σκοπιᾶς. Ἠπατήθησαν ὅμως, οὐκ οἶδ' ὅπως, οἱ νομίσαντες ὅτι ἀνεῦρον τὰ ἀνωτέρω εἰρεῖπια ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, ὅπερ ὑπέρχεται τοῦ μοναστηρίου τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς, παραπειθόμενοι ἐκ τῆς τοπωνυμίας τῆς Ῥηθείσης θέσεως, ἣτις λέγεται Βάρδια τοῦ Σωτήρη (= σκοπιὰ).

Ἐπιμελῶς καὶ ἐπανειλημμένως ἐρευνήσας περὶ τὴν θέσιν ἐκείνην, οὐδὲν ἔχνος ἐδυνήθη νὰ διακρίνω πεῖθον ὅτι ὑπῆρχεν ἄλλοτε αὐτόθι κτίσμα σταθμοῦ σκοπιᾶς ἢ πρὸς κατοικίαν ἢ διαμονὴν ἔστω καὶ ἐνός προσώπου· ὅθεν φρονῶ ὅτι ἐν ἄλλῃ θέσει καὶ δὴ ἐν τῷ μονυδρίῳ, ὅπερ λέγεται Σταυρὸς τοῦ Πολέμου, ἔκειτο ὁ ἐν Σύμῃ σταθμὸς σκοπιᾶς τῶν Ἱπποτῶν.

Ἀμφότεραι αἱ θέσεις αὗται κεῖνται ἀπέναντι ἀλλήλων εἰς ὕψος περὶ τὰ

1) Lacroix, Ples de la Grèce, σ. 193.

2) Rottiers, Monuments de Rhodes, σ. 21 καὶ 342.

500 μέτρα ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ τραχείᾳ καὶ ἀποκρήμνω παραλίᾳ τῆς Σύμης, ὑψουμένη σχεδὸν ἀποτόμως. Καὶ ἡ μὲν Βάρδια τοῦ Σωτήρος ἀποτελεῖ μέρος ὄροσειρᾶς· ἀλλ' ἡ θέσις τοῦ Σταυροῦ τοῦ Πολέμου ἀποτελεῖ μεμονωμένην κορυφὴν τῆς ἀπέναντι τῇ προηγουμένη ὄροσειρᾶς, λίαν τῶντι κατάλληλον ἕνα χρησιμεύσῃ ὡς σκοπιά, διότι ἀπ' αὐτῆς δύναται τις νὰ ἐπισκοπῇ ὅλην τὴν ἀπὸ Κῶ μέχρι Ῥόδου καὶ τῶν μεταξύ νήσων καὶ τῆς Κνιδίας χερσονήσου θάλασσαν. Παρὰ τὴν ἄλλως τε δὲ μαγευτικὴν ταύτην θέσιν παρατηροῦνται ἐρείπια συνοικισμοῦ τῶν βυζαντιακῶν χρόνων. Ἀλλὰ πόθεν ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, καθόσον οὐδὲ ἡ παράδοσις διέσωσέ τι περὶ αὐτῆς· περιττὸν δὲ ἐστὶ καὶ νὰ μνημονεύσωμεν τῶν ὅσα περὶ αὐτῆς ἐμυθεύσατο ὁ διαβόητος Σιμωνίδης¹⁾. Ἐν τούτοις, ἐὰν μὴ τὸ μονύδριον τοῦτο, ἢ ἡ θέσις ἐν ἣ κεῖται, ἔσχον τὴν ὀνομασίαν ἐξ ἐπιδρομῆς ἐχθρῶν ἢ πειρατῶν, ἐξ ἧς ἴσως καὶ ὁ αὐτόθι συνοικισμὸς κατεστράφη, πιθανὸν ὅτι ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν ἐξ αὐτῆς τῆς σκοπιᾶς, ἧς μόνος σκοπὸς ἦτο ἡ ἐπισκόπησις κινήσεων πολεμικῶν πλοίων μάλιστα ἐν καιρῷ πολέμου.

§ 9. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων ἱπποτικῶν σημάτων ἢ οἰκισμῶν, ἀναφερομένων εἰς τὰς ἐπισκευὰς τοῦ φρουρίου τῆς νήσου, οὐδὲν ἄλλο τεκμήριον διεσώθη τῆς ἐν Σύμῃ ὑπερδιακοσιτοῦς κυριαρχίας τῶν Ἴπποτῶν τῆς Ῥόδου· ἐκ τούτου δὲ ἐξάγεται ὅτι οὐδόλως οὗτοι ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν τῆς νήσου ἐν γένει πραγμάτων, ἥμισυ δὲ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς θρησκείας τῶν κατοίκων. Ἐν γένει δὲ ταῦτα πάντα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ νῆσος ἦτο αὐτόνομος καὶ αὐτοδιοίκητος, τὸ δὲ φρούριον ἐχρησίμευε κυριώτατα πρὸς ἀσφάλειαν τῶν κατοίκων ἀπὸ ἐχθρικῶν καὶ πειρατικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἐπιθέσεων, αἵτινες, ὡς εἴρηται, ἀπεκρούοντο ἐρρωμένως καὶ νικηφόρως οὐ μόνον ἐπὶ τῶν Ἴπποτῶν, ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτοὺς ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας· διότι ἀπὸ τοῦ 1523 μέχρι τέλους τῆς πρώτης τριακονταετηρίδος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τὸ φρούριον τῆς Σύμης διετηρεῖτο καλῶς τετειχισμένον καὶ ἐφρουρεῖτο ὑπὸ μόνων τῶν κατοίκων, ἐφωδιασμένον πάντοτε διὰ τῶν ἀναγκαίων τηλεβόλων καὶ λοιπῶν ἐφοδίων πολέμου· ἀλλὰ κατόπιν καὶ τὸ φρούριον καὶ οἱ ἐν αὐτῷ οἰκίσκοι ἐγκατελείφθησαν, καὶ οἱ μὲν οἰκίσκοι καὶ αἱ ἄλλαι ἐν αὐτῷ οἰκοδομαὶ τέλεον καταστραφεῖσαι ἐξηφανίσθησαν, καὶ μέρος δὲ τῶν τειχῶν κατέρρευσε.

Καὶ ἐν μὲν τῇ πατρίδι αὐτῶν οἱ Συμαῖοι ἀπήλαυον προνομίων αὐτονομίας καὶ ἀτελείας, ἅμα δὲ ἀσφαλείας διὰ τοῦ φρουρίου. Ἀλλ' ὅμως, ἔχον-

1) Κωνσταντίνου Σιμωνίδου Συμαῖς, σελ. 59 καὶ 122.

τες καὶ ἀξιόλογον ἀκτοπλοῖαν καὶ ναυτιλίαν, ἐβλεπον τὰ πλοῖα τῶν ἐκτεθειμένα εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πειρατῶν, οἵτινες διαπλέοντες τὰ πελάγη καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου ἐλυμαίνοντο πᾶν πλοῖον προστυγχάνον αὐτοῖς, καὶ πᾶσαν παραλίαν πόλιν μὴ καλῶς φρουρουμένην. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθησαν νὰ προσφύγωσιν εἰς ἀσύνηθες ἀλλὰ τελεσφόρον μέσον ἀσφαλοῦς προστασίας. Συνεβλήθησαν λοιπὸν μετὰ τῆς Κρητικῆς Πολιτείας, ὅτε ἡ Κρήτη ἦτο ὑποτεταγμένη εἰς τὴν θαλασσοκράτιδα Δημοκρατίαν τῆς Βενετίας, καὶ ἀποτίοντες ὠρισμένον φόρον εἰς τὴν Κρητικὴν Πολιτείαν, ἀπήλαυον τοῦ δικαιώματος νὰ φέρωσι τὰ πλοῖα τῶν τὴν σημαίαν τοῦ ἀγίου Μάρκου· οὕτω δὲ τὰ συμαϊκὰ πλοῖα ἦσαν ἐξησφαλισμένα ἀπὸ πάσης ἐχθρικῆς καὶ πειρατικῆς ἐπιθέσεως, διότι ἡ Δημοκρατία ἦτο ὑπόχρεως νὰ ὑποβάλλῃ εἰς ποινὰς ἢ ἀποζημιώσεις πάντα ὅστις ἤθελε τολμήσει νὰ προξενήσῃ οἰανδήποτε ζημίαν ἢ βλάβην οἰανδήποτε, σημαντικὴν δηλονότι ἢ ἀσήμαντον, εἰς πᾶν πλοῖον φέρον τὴν σημαίαν αὐτῆς, καὶ κατ' ἀκολουθίαν θεωρούμενον ὅτι ἦτο τεθειμένον ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ προστασίαν αὐτῆς.

Ἀλλὰ καταλυθείσης τῆς Κρητικῆς Πολιτείας ἐν ἔτει 1669, διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἔπαυσε κατ' ἀκολουθίαν καὶ τὸ δικαίωμα, ὅπερ ἐκέκτηντο οἱ Συμαῖοι τῆς ὑπερασπίσεως καὶ προστασίας τῆς ναυτιλίας τῶν ὑπὸ τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας δυνάμει τῆς μετὰ τῆς Κρητικῆς Πολιτείας συμβάσεώς των. Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ Συμαῖοι δὲν ἤργησαν νὰ συναισθανθῶσι τὰ σοβαρὰ ἐπακολουθήματα τὰ ἐπελθόντα ἐκ τῆς αἰφνιδίας καταργήσεως τῆς εἰρημένης συμβάσεως, διότι τὰ πλοῖα τῶν εὐρέθησαν ἐκτεθειμένα εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πειρατῶν καὶ ἄλλων ἐχθρῶν. Ὅθεν μόλις μετὰ παρέλευσιν δώδεκα καὶ ἡμίσεος ἐτῶν εὐρέθησαν ἠναγκασμένοι νὰ ζητήσωσι τὴν ἀνανέωσιν τῆς συμβάσεως ἀπ' εὐθείας μετ' αὐτῆς τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας.

Ἀπέστειλαν λοιπὸν ἐν πλήρει χειμῶνι μάλιστα ἀντιπρόσωπόν των τὸν ἱερομόναχον καὶ πρωτοσύγκελλον Ἀνανίαν, ὅστις, μεταβαίνων βεβαίως εἰς Βενετίαν, συνήντησεν ἐν Πρεβέζῃ τὸν στόλαρχον τῆς Δημοκρατίας Φραγκῖσκον Μοροζίνην, ὅστις ἐδέχθη τὴν αἴτησιν τῶν κατοίκων Σύμης καὶ ἀνενέωσε τὴν σύμβασιν ἐξ ὀνόματος τῆς γαληνοτάτης Πολιτείας τῆς Βενετίας, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἀπαντήσεώς του, γεγραμμένης ἐκ τῆς ἐν Πρεβέζῃ ναυαρχίδος τοῦ στόλου τῆς Βενετίας τῇ 2 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1684 κατὰ τὴν παπικὴν ἡμερολογίαν, ἥτοι τῇ 23 Ἰανουαρίου 1684.

Τὸ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Σύμης σπουδαιότατον τοῦτο ἔγγραφο, ἐξ οὗ

βεβαιούνται ὅσα ἀνωτέρω ἐλέχθησαν, ἐδημοσιεύσαμεν ἄλλοτε¹⁾, παραθέτομεν δὲ αὐτὸ καὶ ὧδε ὡς κατακλειδὰ τῆς πραγματείας ταύτης, μὴ φυλάσσοντες μόνον τὰς ἀνορθογραφίας τοῦ πρωτοτύπου.

«Ἐμεῖς Φραντζέσκος Μορεζίνης διὰ τὴν γαληνοτάτην Πολιτείαν τῆς «Βενετίας Καπιτάν Γγενεράλες καὶ τὰ ἐξῆς.

«Γράφω πρὸς ἐσᾶς τοὺς ἐπαρχιώταις τῆς νήσου Σύμης, εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ εἰς τοὺς ἐπιλοίπους χριστιανούς· μετὸ νὰ ἤθελε φανερωθῆ ἔδῳ εἰς τὴν «Πρέβεζαν ἔμπροσθεν τῆς γαληνοτάτης ὑψηλότης καὶ ἐξουσίας μας ὁ ἀπεσταλμένος σας εὐλαβέστατος πρωτοσύγκελλος Ἄνανίας ἱερομόναχος, «βαστῶντας καὶ τὴν γραφὴν εἰς τὸ χέρι, προσπίπτων τοῖς γόνασι, δέοντας καὶ παρακαλῶν διὰ τοὺς ἱερεῖς καὶ διὰ τοὺς ἐπιλοίπους χριστιανούς τοῦ «νησίου σας, μετὸ νὰ ἐθέλετε ὀμπλιγάρεσθαι νὰ δίνετε ἐκεῖνο ὅπου ἐδίνετε «τὸν καιρὸν τῆς ἀπερασμένης ἀμάχης τοῦ Ῥενίου τῆς Κρήτης, καὶ νὰ σᾶς «φυλάγω ἀπὸ τοὺς κρουσάρεους. Καὶ ἰδοὺ ὅπου σᾶς στέλλω αὐτοῦ ταῖς γρα- «φαῖς μου μετὸν ἀπεσταλμένον σας πρωτοσύγκελλον Ἄνανιαν ἱερομόνα- «χον, νὰ ὀμπλιγάρεται ἀπάνω εἰς τὸ χαράτζι μου διὰ ἐπίτροπός μου, νὰ «μοῦ τὸ ῤεκουμαντάρη ἐκεῖ ὅπου θέλω τοῦ γράφει, καὶ δὲν θέλετε ἔχει καμ- «μίαν πείραξιν, καθὼς γράφουν αἱ γραφαῖς μου. Καὶ ὅποιος εἶναι ἐκεῖνος «ἀποῦ φανῆ ἀπάνω εἰς τὸ νησί σας, ὅπου νὰ ἔχη τὴν παντιέρα τοῦ ἀγίου «Μάρκου, καὶ πειράξῃ γῆ πολὺ γῆ ὀλίγον, γῆ εἰς πᾶσα πρᾶγμα ὅπου νὰ «σᾶς εὐρίσκειται, θέλω τὸν περάσει ἀπὸ τὴν κρίσιν μου, καθὼς γράφουν ἢ «γραφαῖς μου.

«Δοσμένο ἀπὸ τὸ κάτεργο Καπιτάνεια, στὴν Πρέβεζα, Β' Φεβρουαρίου, «αχρδ', κατὰ τὸ νέον.

«Φραντζέσκος Μορεζίνης πρῶτος Καπιτάν Γγενεράλες.

«Ἀλέξανδρος Λοκαδελίνης πρωτονοτάριος τῆς

Ἐξοχότης του.»

Ἄτυχῶς περὶ τῆς περιέργου συμβάσεως ταύτης μεταξύ τῶν Συμαίων καὶ τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας δὲν γνωρίζομεν πλείονα τῶν ὅσα ἐξάγονται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ἐγγράφου· δὲν εἶναι ὁμῶς ἀπίθανον ὅτι ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βενετίας σώζονται λεπτομέρειαι περὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος συμβάσεως, γνωστοῦ ὄντος ὅτι τὴν πολυμήχανον καὶ δραστηριωτάτην ἐν πᾶσι κυβέρ- νησιν τῆς θαλασσοκράτιδος Ἑνετικῆς Δημοκρατίας διεφώτιζον πάντες οἱ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ὑπάλληλοί της ἀκαμάτως διὰ πολλῶν καὶ ἐκτεταμένων

1) Ἐν τῷ περιοδικῷ «Παρνασσῷ» τοῦ ἐν Ἀθήναις ὁμωνύμου Συλλόγου, τόμ. Γ' τοῦ ἔτους 1879, σελ. 251, ἔνθα ἐφυλάχθησαν ὅλαι αἱ ἀνορθογραφίαι τοῦ πρωτοτύπου.

ἐκθέσεων περὶ παντοίων θεμάτων, καὶ μάλιστα τῶν ἀμέσως σχετιζομένων πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Δημοκρατίας.

Οὕτως, ἄς εἰπῶμεν ὡς ἐν ἐπιλόγῃ, οἱ Συμαῖοι ἐκτὸς τῶν προνομιῶν αὐτονομίας καὶ ἀτελείας ἀπήλαυον μὲν ἐν τῇ πατρίδι τῶν σπουδαίας ἀσφα- λείας διὰ τοῦ μικροῦ καὶ ὀχυροῦ φρουρίου των, ἐφρόντιζον δ' ἅμα καὶ περὶ προστασίας τῆς ἀξιολόγου ἀκτοπλοίας καὶ ναυτιλίας των.

Ἐγγραφον ἐν Σύμῃ μηνὶ Ἰουνίῳ τοῦ σωτηρίου ἔτους 1904.

Δημοσθένης Χαβιαρᾶς.

(Отдѣльный оттискъ изъ XII т. «Византийскаго Временника»).

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ.
С.-Петербургъ, Январь 1906 года.

Непремѣнный Секретарь, Академикъ С. Ольденбургъ.

ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.
Вас. Остр., 9 лн., № 12.

Τέσσερα βυζαντινά σταθμία.

Α'.

Σταθμίων νομισμάτων δύο, σχήματος ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου, ἔχον βάσιν τετράγωνον, οὐ ἐκάστη πλευρὰ μήκους 0,016 τοῦ γαλλικοῦ μέτρου. πάχος 0,004.

Ἐπὶ τῆς ἄνω βάσεως, ἤτοι ἐπὶ τῆς ἐπισήμου ἐπιφανείας αὐτοῦ, εἶναι ἐγκε-
χαραγμένος κύκλος μᾶλλον ἢ στέφανος πλεκτός, ἤτοι ἀλυσιδωτός, ἐν ᾧ τὰ
στοιχεῖα Ν°Β (= νομίσματα β').

Ἔλκει βάρος γραμμ. 8,25.

Β'.

Σταθμίων νομισμάτων τριῶν, σχήματος ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου,
ἔχον βάσιν τετράγωνον, οὐ ἐκάστη πλευρὰ μήκους 0,018· πάχος 0,005.

Ἐπὶ τῆς ἄνω βάσεως, ἤτοι ἐπὶ τῆς ἐπισήμου ἐπιφανείας αὐτοῦ, εἶναι ἐγκε-
χαραγμένος κύκλος, ἤτοι στέφανος, ἀποτελούμενος ἐκ γωνιῶν παραλλήλων καὶ
κυκληδῶν τεταγμένων, καὶ ἐν ᾧ σταυρός· ὑπὸ δὲ τούτον τὰ στοιχεῖα Ν°Γ
(νομίσματα γ').

Ἔλκει βάρος γραμμ. 12,80.

Γ'.

Σταθμίον νομισμάτων ἕξ, σχήματος ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου, ἔχον βάσιν τετράγωνον, οὐ ἐκάστη πλευρὰ μήκους 0,022· πάχος 0,006.

Ἐπὶ τῆς ἄνω βάσεως, ἤτοι ἐπὶ τῆς ἐπισήμου αὐτοῦ ἐπιφανείας, εἶναι ἐγκεχαραγμένοις σταυρός, ὑφ' ὃν τὰ στοιχεῖα Ν°S (=νομίσματα Ϛ').

Ἐλκει βάρους γραμμ. 25,80.

Δ'.

Σταθμίον νομισμάτων δέκα καὶ ὀκτώ, σχήματος ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου, ἔχον βάσιν τετράγωνον, οὐ ἐκάστη πλευρὰ μετὰ τῆς κυλινδρικής ἐξοχῆς μήκους 0,037· ἔχει πάχος 0,007.

Αἱ πλευραὶ τοῦ πάχους αὐτοῦ εἰσὶ κυλινδρικαί.

Ἐπὶ τῆς ἄνω βάσεως αὐτοῦ, ἤτοι ἐπὶ τῆς ἐπισήμου ἐπιφανείας, εἶναι ἐγκεχαραγμένος κύκλος μᾶλλον ἢ στέφανος πλεκτός, ἤτοι ἀλυσιδωτός, τοῦ ὁποῦ τὰ τεταρτημόρια συνδέονται διὰ τοῦ σχήματος.

Ἐν τῷ κύκλῳ σταυρός, ὑφ' ὃν τὰ στοιχεῖα Ν°IH (=νομίσματα ιη').

Ὁ σταυρός καὶ τὰ γράμματα φέρουσιν ἐντομάς, αἰτινές εἰσι πεπληρωμένοι δι' ἀργυρῶν νημάτων.

Ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ κύκλου ὑπάρχει ὀπή μικρά.

Ἡ κάτω κυλινδρική τοῦ πάχους πλευρὰ φέρει δύο παραλλήλους ἐντομάς, ἡ δὲ ἀντίθετος φέρει ἑτέρας σχηματιζούσας σημεῖα τινα.

Ἐλκει βάρους γραμμ. 77,80.

Τὰ τέσσαρα ταῦτα σταθμῖα εἶναι νόμισματικά καὶ ἅπαντα ἐκ χαλκοῦ.

Εὐρέθησαν ἐπὶ τοῦ ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Συμαϊκοῦ κόλπου νησιδρίου, ὅπερ καλεῖται Ἁγία Βαρβάρα ἀπὸ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ναυδρίου τῆς ἁγίας Βαρβάρας. Περὶ τοῦ νησιδρίου τούτου ἐσημείωσα ἀλλαχοῦ ὀλίγα τινά¹⁾.

Τὰ σταθμῖα ταῦτα ἐκ τοῦ βάρους, ὅπερ ἔλκουσιν ἕκαστον, φαίνεται ὅτι εἶχον τὸ κατ' ἀρχάς μεταξύ των ἀκριβῆ ὀλκὴν ἂν δὲ αὕτη μέχρι τοῦ νῦν δὲν διετηρήθη ἐπακριβῆς, τοῦτο βεβαίως προέρχεται μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ χρόνου φθορᾶς καὶ κατιώσεως, αἰτινες ἠλάττωσαν ὅπως οὖν τὴν ὀλκὴν ἐκάστου.

Ἐγγραφον ἐν Σύμῃ μηνὶ Ἰουλίῳ 1904.

Δημοσθένης Χαβιαρᾶς.

1) Ἴδε Δημοσθένης Χαβιαρᾶ περίπλουν τοῦ Συμαϊκοῦ κόλπου ἐν Παρνασσῷ τόμῳ ΙΔ', τεύχει Μαΐου 1892, σελ. 538.

Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ.

(Ἄσμα συμαϊκόν).

Ὁ Διγενῆς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆς τὸν ἐτρομάσσει,
κ' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχεῖ πῶς θε' νὰ τὸν 'ναπάψη.
Οἱ ἄρκοντες τὸ μάθανε καὶ 'πά' νὰ τὸν ἐδοῦσι.

Σύρνει θρονιά, καθίτζει τους, γλυκὸν κρασὶν κερνεῖ τους.
5 — Για φᾶτε πιῆτε ἄρκοντες κ' ἐγὼ νὰ σᾶς διοῦμαι
ποῖός εἶναι 'ποῦ τὰ 'γύρισε τοῦ Μισιριοῦ τὰ ὄρη,
τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ ὦραν τὸ μεσημέρι.

— Ἐγὼ 'μουν 'ποῦ τὰ 'γύρισα τοῦ Μισιριοῦ τὰ ὄρη,
10 τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ ὦραν τὸ μεσημέρι.
Σαράντ' ἀρκούδια 'σκότῳσα καὶ δεκοχτὼ λεοντάρια.

Ποττέ μου δὲν ἐδείλιασα ὡσὰν αὐτὴν τὴν ὦραν,
'ποῦ 'δα τὸχ Χάρον ἐγδυμένο, τὸλ Λιὸν ἀρματωμένο,
τὸμ Μιχαήλ ἀρκάγγελο τριά σπαθιά τζωσμένο

15 τὸ ἕνα 'ναι γιὰ τοὺς φτωχοὺς, τ' ἄλλο γιὰ τοὺς ἀρκόντους,
τὸ τρίτον τὸ φαρμακερὸ γιὰ 'μᾶς τοὺς ἀντρεωμένους.

Εἰς τῶν ἐκδοτῶν τῆς πολυθρῦλτου βυζαντιακῆς ἐποποιίας τοῦ Βασιλείου Διγενοῦς Ἀκρίτας, ὁ κύριος Ἀντώνιος Μηλιαράκης, σημειοῖ ἐν τοῖς προλεγομένοις¹⁾ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης ἐκδόσεως, ὅτι «δύο πλήρεις δυνάμειος στίχους εἶπεν αὐτῷ γέρον Κρής, μὴ ἐνθυμούμενος δυστυχῶς ἄλλους:

Ὁ Διγενῆς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆς τὸν ἐτρομάσσει,
κ' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχεῖ, ποῦ θὰ τὸν ἐσκεπάσῃ.

Τὸ συμαϊκὸν ἄσμα, ὅπερ ἐκδίδωμι ἤδη, ἀρχεται ἀπὸ τῶν αὐτῶν δύο στίχων, ἐλαφρῶς παρελλομασμένων. Δὲν γνωρίζω δὲ ἂν ἕτερός τις συνεπλήρωσεν ἐξ ὑπαγορεύσεως ἄλλου Κρητὸς τὴν συνέχειαν τῶν ἀνωτέρω δύο στίχων. Παρατήρησα ὅμως ὅτι οὐδεὶς ἐκ πολλῶν Κρησῶν καὶ Κρητῶν, οὐς ἠρώτησα, ἐγνώριζε τοὺς ἀρκτικὸς στίχους τοῦ κυρίου Μηλιαράκη ὅθεν ἄγομαι νὰ ὑποθέσω ὅτι τὸ ἄσμα εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ δὴ καὶ σπανιωτάτων ἐν Κρήτῃ.

Ἐν Σύμῃ μηνὶ Σεπτεμβρίῳ 1904.

Δημοσθένης Χαβιαρᾶς.

1) Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας ἐποποιία βυζαντινὴ τῆς 10-ης ἑκατονταετηρίδος κατὰ τὸ ἐν Ἄνδρῳ ἀνευρεθὲν χειρόγραφον ὑπὸ Ἄντ. Μηλιαράκη, ἐν Ἀθήναις 1881, σελ. 18'.

(Оттискъ изъ XII тома «Византійскаго Временника» 1905 г.).

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ.
С.-Петербургъ, Іюнь 1906 г.

Непремѣнный Секретарь, Академикъ С. Ольденбургъ.

ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 лн., № 12.